

Світлана Дмитрівна ГРИНЬКО,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
civil@univer.km.ua,

Світлана Миколаївна ГОЛУБ,

старший викладач кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права,
civil@univer.km.ua

УДК 340.15+347

РИМСЬКЕ ПРАВО ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Охарактеризовано різні наукові позиції щодо визначення поняття римського права. Для вирішення питання про історичне значення римського права застосовано цивілізаційний підхід, що покладає в основу типової класифікації поняття цивілізації, її рівня, досягнутого тими чи іншими народами. У цивілізаційному підході взято за основу теорії стадіального розвитку цивілізації та локальних цивілізацій. Розглядаючи право як феномен світової цивілізації, вказано на дві традиції приватного права Європи, що відповідають двом локальним європейським цивілізаціям: Західноєвропейській і Східноєвропейській (Візантійській). Висновок зроблено про те, що історичне значення римського права полягає в тому, що воно протягом тривалого часу здійснювало вплив на формування та розвиток правових систем світу. Встановлено, що з історичним значенням римського права пов'язана поява рецепції римського приватного права. Виділено основні етапи рецепції.

Ключові слова: римське право, рецепція римського приватного права, історичне значення, цивілізація, теоретичне значення, практичне значення.

Римське право, як і римська республіканська державність, належить до тих віковичних культурних, політичних і юридичних цінностей, які з'явилися на світ у нашому спільному європейському домі близько двох з половиною тисяч років тому. Батьківщиною римського права була антична Італія (Рим — «вічне місто», що залишилося не тільки охоронцем стародавніх реліквій, але й одним із великих центрів сучасної цивілізації) [1, с. 3].

У юридичній літературі римське право традиційно розглядають як стародавнє рабовласницьке право [2, с. 9; 3, с. 6]. Деякі науковці під терміном «римське право» розуміють правовий порядок, який існував у римській державі від заснування Риму (753 чи 754 р. до н.е.) до смерті імператора Юстиніана (565 р. н.е.) [4, с. 1; 5, с. 6]. Також римське право визначається як консолідуюча сукупність норм римського права, що регулювала відносини між приватними особами в межах Римської держави [6, с. XI].

Отже, визначення поняття римського права, як правило, зводиться до його обмеження хронологічними рамками існування Римської держави¹. Однак для сучасності сутність римського права визначається іншим чином. Римське право продовжує впливати на розвиток сучасного юридичного світу. Як зазначає О. О. Іванов, усі поняття континентального цивільного права є римськими, а більшість інститутів регламентуються так само, як і дві тисячі років тому в Римі [8, с. 62]. Однак зрозуміти значення і причини рецепції права рабовласницького світу до сучасних правових систем складно. Як пояснював Р. Ієрінг: «Глибока, безкінечно глибока прірва із нашим новим розумінням права, що віддаляє нас від тих перших засад виникнення права і держави, до яких ми тепер піднімаємося» [9, с. 88–89]. Однак науковець мав на увазі не відстань у часі, а протилежність у правових поглядах, яка є настільки значною, що вартує багатьох зусиль задля розуміння правових поглядів дитячого за віком права, що дасть змогу знайти його зрозумілим і природним [9, с. 88–89].

З однієї сторони, важливість вивчення римського права для юристів різних країн ніколи не ставилася під сумнів, а з іншої — необхідність його рецепції до сформованих національних правових систем викликає сьогодні низку запитань. Відповідь на поставлені питання можна знайти, лише розкривши історичне значення римського права.

Якщо за радянських часів в Україні римське приватне право і його рецепція були предметом дослідження лише у працях В. А. Бека [10] і О. А. Підпригори [2; 7], то сьогодні такі дослідження проводяться досить активно (Є. О. Харитонов [7], І. Г. Бабич [11], В. В. Васильченко [12], В. О. Гончаренко [13], В. В. Гутьєва [14] та

¹ Винятком із загального бачення поняття римського права є позиція Є. О. Харитонова і О. А. Підпригори. За визначенням Є. О. Харитонова, до якого приєднався надалі О. А. Підпригора, римське право — це сукупність загальних принципів і норм, що визначають становище особи та її взаємини з державою на підґрунті засад справедливості, добра та гуманізму [7, с. 75]. Також науковці розмежовують поняття «право Стародавнього Риму» і «римське право».

інші). Проте в жодній із праць згаданих авторів не було предметом спеціального дослідження історичне значення римського права. Зазначене й зумовило вибір теми наукової статті.

Для вирішення питання про історичне значення римського права можна застосувати цивілізаційний підхід, який широко використовується до питання типології суспільства і держави та покладає в основу типової класифікації поняття цивілізації, її рівня, досягнутого тими чи іншими народами [11, с. 52].

У цивілізаційному підході виділяються два напрями: теорія стадіального розвитку цивілізації та теорія локальних цивілізацій. Для стадіальної теорії характерний розгляд цивілізації як єдиного процесу прогресивного розвитку людства, в якому виділяються певні стадії (етапи). Більш обґрунтованою й відповідною існуючим реаліям є теорія локальних цивілізацій, у якій всесвітньо історичний процес є сукупністю історично сформованих спільностей, що займають певну територію і мають свої особливості соціально-економічного, політичного, правового й культурного розвитку [15, с. 15]. На думку Ю. М. Оборотова, слабкою ланкою методології цивілізаційного підходу вважається аморфність критеріїв виділення типів цивілізацій², а сильна її сторона — урахування специфіки країн і регіонів [15, с. 15].

У словнику іншомовних слів термін «цивілізація» (походить від латинського «*civilis*» — цивільний) означає рівень суспільного розвитку, матеріальної і духовної культури [19, с. 680; 20, с. 643; 21, с. 714]. Тобто цивілізація є певним етапом історії людства, який відображає його соціально-економічний і культурний розвиток. З цього приводу О. І. Харитонova і Є. О. Харитонов зазначали, що поняття цивілізації «охоплює не лише духовні, але й матеріальні аспекти життя суспільства, його побут, ментальність тощо» [22, с. 68]. На їхню думку, застосовувати цивілізаційний підхід можна й до права, що є цілком доцільно, так як «дозволяє більш повно враховувати фактори, які формують правову систему і специфіку її існування» [22, с. 68].

Розглядаючи право як феномен світової цивілізації, науковці поділяють його на окремі традиції права. Так, вони виділяють дві традиції приватного права Європи, що відповідають двом локальним європейським цивілізаціям: Західноєвропейській і Східноєвропейській (Візантійській) [22, с. 67–68]. Римське приватне право, за їхнім визначенням, є материнським правом — елементом минулої цивілізації — універсальним, загальним правом, попередником і своєрідним камертоном більш пізніх систем (традицій) європейського права [22, с. 68]. Західноєвропейська і Східноєвропейська традиції права у правовому сенсі є «дочірні» щодо римського, як ті, що існують і продовжують розвиватися й зараз як елементи відповідних локальних цивілізацій [22, с. 68].

² Питання культурно-історичної типології цивілізацій (локальних цивілізацій) було предметом дослідження М. Я. Данилевського, А. Дж. Тойнбі, Ю. М. Оборотова та ін. [16–18].

Свого часу Р. Ієрінг писав, що три рази Рим диктував світу закони, три рази приводив народи до єдності: вперше, коли римський народ був ще у повній своїй силі, — до єдності держави; вдруге, після того, як цей народ уже зник, — до єдності церкви; втретє, внаслідок засвоєння римського права в середні віки, — до єдності права. Вперше зовнішнім примусом — силою зброї, два наступні рази — силою духу [9, с. 1]. На його думку, римське право стало, як і християнство, культурним елементом нового світу [9, с. 2].

Розкриваючи значення римського права, Б. Віндшейд відзначав, що римське право не є правом, як і грецьке мистецтво не є мистецтвом; але розумовий капітал людства в такий же мірі виріс від грецького мистецтва, як і від римського права [23, с. 16].

Тому римське право є одним із найвеличніших досягнень минулого, «важливою складовою загальнолюдської цивілізації» [7, с. 9]. За визначенням О. І. Харитонової і Є. О. Харитонова [22, с. 68], саме в цьому полягає його цивілізаційне значення.

Досліджуючи, систематизуючи та узагальнюючи досвід минулих поколінь, історія права сприяє пізнанню і використанню у державному будівництві закономірностей державно-правового розвитку інших країн, дозволяє уникнути повторення помилок і необдуманих кроків [24, с. 4]. Римське право займає в історії людства виняткове місце: воно пережило народ, який його створив, і двічі підкоряло світ [25, с. 4].

«Право дістає свій сенс та авторитет від минулої історії того народу, якому воно належить, від звичаїв цього народу, від генія його інститутів, від його історичних цінностей, від прецедентів», — так визначав поняття історичної юриспруденції Гарольд Дж. Берман [26, с. 12]. Рідною домівкою історичної юриспруденції, на думку науковця, стала Німеччина — та Німеччина, яка, на відміну від Англії, створила власне національне право, причому не так зі своїх історичних правових інститутів, як із засвоєного нею «чужого» римського права [26, с. 12]. Тобто римське право стало витокom правових ідей, який забезпечив йому вагоме значення в історичній юриспруденції. Саме історичні зв'язки дали можливість Едмунду Берку сказати, що закони всіх держав Європи взято з одного джерела [26, с. 17].

Історичне значення римського права полягає в тому, що воно протягом тривалого часу здійснювало вплив на формування та розвиток правових систем світу. Як відзначав В. Балашов, з'ясовується загальна картина поступового розвитку права для розкриття загальних законів, від яких залежить цей розвиток [27, с. 3]. За визначенням Р. Ієрінга, замкнутість є смертельним гріхом народів, так як вищим законом історії є спілкування [9, с. 6].

Після падіння Римської імперії в 476 році римське право продовжувало існувати і навіть розвивалося у Візантії. З її падінням для римського права настала епоха забуття, і на тривалий час воно майже зникло. Його не вивчали, губили незначні записи, тому здавалося, що його остаточна загибель і втрата неминучі. Проте римське право продовжувало жити у свідомості римського народу, підкореного

варварами. Поступово його починають застосовувати у відносинах між римським населенням, а згодом починають вивчати. Так почався феномен рецепції римського права [7, с. 6–7]. Однак процес його рецепції є досить складним та охоплював три етапи. Перший етап характеризувався переважно вивченням римського права в окремих міських центрах Італії. Для другого етапу типовим було поширення римського права на території інших держав і його практичним застосуванням у діяльності суддів-практиків. Третій етап характеризується найбільш повною переробкою і засвоєнням досягнень римського права [28, с. 110–138].

Національні правові системи формувалися під впливом римського права — як приватного, так і публічного; це є свідченням того, що історичного значення набуло все римське право. Воно служило фундаментом цивільного, частково кримінального і державного права багатьох феодальних держав, сприяло розвитку товарного виробництва і комерційної діяльності, удосконаленню фінансових операцій, появі й розвитку буржуазних відносин взагалі [1, с. 5]. Таке ставлення Д. В. Дождев пояснював тим, що римське право є цінним досвідом правового розвитку з характерними йому реальними труднощами, протиріччями і досягненнями, зафіксований протягом унікально тривалого відрізка часу в межах єдиного політичного утворення, яким була Римська держава [6, с. 7].

Процес рецепції римського права відбувався не лише при феодалізмі, де римське право частково існувало і навіть було джерелом канонічного права, але й в буржуазному суспільстві. Однак необхідність пристосування римського права до нових виробничих відносин зумовлювала появу значно широких тлумачень і переробку сентенцій римських юристів. Із текстів римських джерел також вибирали загальні принципи, які були покладені в основу загальної теорії буржуазного права.

Неправильно пов'язувати історичне значення римського права лише з досоціалістичними суспільно-економічними формаціями. Як відзначають Іво Пухан і Міряна Поленак-Акімовська, важлива його частина — зобов'язальне право, яке регулювало правові відносини між незалежними виробниками товарів, зберігається у найсучасніших законодавствах, так як зобов'язальне право ґрунтується не тільки на приватній власності, але й на товарному виробництві й обміні [4, с. 3]. Тому рецепція римського права відбувалася і в країнах соціалістичної формації, навіть за відкритого її невизнання.

Рецепція римського права має як практичне, так і теоретичне значення. Й. О. Покровський вбачав його практичне значення в тому, що безперервне вивчення римського права, зокрема залишків римської юридичної літератури, формувало юридичну думку Західної Європи і створювало сильний клас юристів, керівників і дійових помічників у будь-якій законодавчій роботі [25, с. 7]. На думку Д. В. Дождева, вивчення римської юридичної термінології і тієї соціальної реальності, яку вона позначала в різні епохи, істотно розширюють кругозір юриста

і надають стереоскопічність погляду на правову форму, закладають базу для творчого відношення до юридичної конструкції у практичній діяльності [6, с. 8]. У розумінні О. М. Казанцева, викладання науки римського права має значення для вироблення у слухачів особливих якостей, що характеризують юриста [29, с. 14]. До них історик відніс, по-перше, юридичне мислення, що відрізняє юриста від людини іншої спеціальності; по-друге, вміння чітко і зрозуміло виражати юридичні поняття, тобто юридичну термінологію; по-третє, юридичну творчість, необхідну як для практичної діяльності, так і для законодавця [29, с. 14].

Ж. Є. Гудсміт писав, що панування римського права на більшій території Європи підтримувалося звичаєм, введенням юрисконсультами, посиленням на практиці на римське право як на підставу своїх думок і висновків, звичаєм, започаткованим у внутрішньому переконанні юристів про перевагу римського права над національними законами, як за змістом, так і за формою [30, с. 2]. Тому не можна погодитися із позицією Іво Пухана і Міряни Поленак-Акімовської, що римське право не становить практичного інтересу [4, с. 1].

Римське право набуло теоретичного значення у впливі на формування правової доктрини національних правових систем. Розкриваючи теоретичне значення римського права, Б. Віндшейд відзначав, що якщо стародавньому німецькому праву, з однієї сторони, загрожувала небезпека через велику деталізацію втрати логічного зв'язку між ними, то з іншої — німецький розум легко розбивався на скелі догматичної абстракції: римське право стало для Німеччини рятівним засобом розумової дисципліни, яким ніколи не будуть зневажати [23, с. 16]. П. Соколовський вважав, що лише завдяки рецепції римського права Франція і Німеччина досягли повного законодавства, яке містить відповіді на всі питання [31, с. 7].

На думку Й. О. Покровського, римське право об'єднувало Європу і в теоретичних пошуках: французька юриспруденція працювала весь час рука об руку з німецькою та італійською юриспруденцією, розмовляла з нею однією мовою, шукала вирішення тих самих проблем. Таким чином, на підґрунті римського права виникла дружня спільна діяльність усієї європейської юриспруденції, що продовжувала роботу мислителів античного світу [26, с. 7]. Фактично факел, запалений будь-яким римським юристом (Юліаном або Папініаном), через безкінечний ланцюг, змінюючи руки, дійшов до сучасних учених усіх націй [25, с. 7].

Під впливом римського права формувалися національні правові системи та здійснювалася систематизація законодавства. Д. Д. Грімм відзначав, що засади римського права покладено в основу важливих кодифікацій римського приватного права [32, с. 48]. З цього приводу Чезаре Санфіліппо писав, що римське право протягом багатовікової традиції в істотних своїх рисах пронизало наші кодекси, тому сучасний юрист не може належним чином зрозуміти та інтерпретувати, не звертаючись до першоджерел [5, с. 7].

Виключно історичне значення у вивченні римського права вбачає Чезаре Санфіліппо [5, с. 7]. Для обґрунтування правильності своїх міркувань він згадує Німеччину, де римське право протягом усіх віків зберігало силу діючої юридичної норми до прийняття Цивільного кодексу в 1900 році [5, с. 7]. На думку науковця, римське право має значення лише як культурна спадщина Стародавнього Риму, а для набуття юридичного значення римське право повинно бути діючим. Звісно, римське право є правом Римської держави, тому з її падінням воно припинило свою дію. Право «мертвої» держави не можна розглядати як діюче право: «мертве» право не діє. Однак рецепція римського права була зумовлена не лише внутрішніми причинами країн-реципієнтів, але насамперед, його юридичною перевагою. Римське право виступає основою сучасної правової теорії, зокрема теорії приватного права, завдяки своєму юридичному значенню (сформованим інститутам, термінології, латині, принципам, духу юриспруденції). Тому було б неправильно обмежитися лише історичним значенням римського права.

Таким чином, історичне значення римського права означає, що воно протягом тривалого часу здійснює вплив на формування та розвиток правових систем світу, що дозволяє уникнути повторення помилок і необдуманих кроків. Із історичним значенням у літературі пов'язується поява рецепції римського приватного права.

Список використаних джерел

1. Черниловский, З. М. Лекции по римскому частному праву [Текст] / З. М. Черниловский. — М. : Юрид. лит., 1991. — 208 с.
2. Подопригора, А. А. Основы римского гражданского права [Текст] : учеб. пособ. / А. А. Подопригора. — К., 1990. — 314 с.
3. Новицкий, И. Б. Римское право [Текст] / И. Б. Новицкий. — М. : Юрист, 1994. — 544 с.
4. Пухан, И. Римское право [базовый учебник] [Текст] / И. Пухан, М. Поленак-Акимовская ; [пер. с македонского В. А. Томсинова и Ю. В. Филиппова] ; под ред. В. А. Томсинова. — М. : Зерцало, 2000. — 448 с.
5. Санфилиппо, Ч. Курс римского частного права [Текст] : учеб. / Санфилиппо Чезаре ; под ред. Д. В. Дождева. — М. : БЕК, 2002. — 400 с.
6. Дождев, Д. В. Римское частное право [Текст] : учеб. [для вузов] / Д. В. Дождев ; под ред. В. С. Нерсисянца. — М. : НОРМА, 2002. — 784 с.
7. Підпригора, О. А. Римське право [Текст] : підруч. / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 512 с.
8. Гражданское право [Текст] : учеб. : [у 3 ч.] / Н. Д. Егоров, И. В. Елисеев, А. А. Иванов и др. ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М. : Проспект, 1997. — Часть 1. — 600 с.
9. Иеринг, Р. Дух римского права на различных ступенях его развития. Часть первая [Текст] / Р. Иеринг. — СПб. : Тип. В. Безобразова и Ко, 1875. — 321 с.
10. Бек, В. А. Рецепция римского права в Западной Европе [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория та история государства и права» / В. А. Бек. — Львов, 1950. — 16 с.

11. *Бабич, І. Г.* Принцип справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. Г. Бабич. — Одеса, 2006. — 22 с.
12. *Васильченко, В. В.* Рецепція римського спадкового права в сучасному спадковому праві України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Васильченко Василь Васильович. — К., 1997. — 175 арк.
13. *Гончаренко, В. О.* Договір позички за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному законодавстві України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. О. Гончаренко. — Одеса, 2005. — 21 с.
14. *Гут'єва, В. В.* Емфітевзис у римському праві та його рецепція у праві України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. В. Гут'єва. — Львів, 2003. — 21 с.
15. *Оборотов, Ю. М.* Традиції та новації в правовому розвитку : загальнотеоретичні аспекти [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Оборотов Юрій Миколайович. — Одеса, 2003. — 379 арк.
16. *Данилевский, Н. Я.* Россия и Европа [Текст] / Н. Я. Данилевский. — М. : Книга, 1991. — 574 с.
17. *Тойнби, А. Дж.* Постижение истории [Текст] / А. Дж. Тойнби. — М. : Прогресс, 1991. — 736 с.
18. *Тойнби, А. Дж.* Цивилизация перед судом истории: сборник [Текст] / А. Дж. Тойнби. — М. : Рольф, 2002. — 592 с.
19. Современный словарь иностранных слов: Ок. 20 тыс. слов [Текст]. — М. : Рус. яз., 1993. — 740 с.
20. Словник іншомовних слів [Текст] / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. — К. : Наукова думка, 2000. — 680 с.
21. *Ожегов, С. И.* Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов [Текст] / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. — М. : Рус. яз., 1988. — 750 с.
22. *Харитонов, О. І.* Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції [Текст] / О. І. Харитонов, Є. О. Харитонов. — Х. : Одиссей, 2002. — 592 с.
23. *Виндшейд Б.* Учебник пандектного права [Текст] / Б. Виндшейд ; пер. С. В. Пахмана. — С.-Петербург, 1874. — Том 1. Общая часть. — 358 с.
24. Історія держави і права України [Текст] : підруч. / А. С. Чайковський, В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев та ін. ; за ред. А. С. Чайковського. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 511 с.
25. *Покровский, И. А.* История римского права [Текст] / И. А. Покровский. — Мн. : Харвест, 2002. — 528 с.
26. *Берман, Г. Дж.* Право і революція. Формування західної традиції права [Текст] / Гарольд Дж. Берман. — К. : IRIS, 2001. — 566 с.
27. *Балашов, В.* Конспект по догмы римского права: Часть общая и особенная [Текст] / В. Балашов. — СПб. : Издание Юридического Книжного Магази́на Н. К. Мартынова, 1902. — 249 с.
28. *Косарев, А. И.* Римское частное право [Текст] / А. И. Косарев. — [2-е изд.]. — М. : Юриспруденция, 2007. — 192 с.
29. *Казанцев, Л. Н.* Курс истории римского права [Текст] / Л. Н. Казанцев. — Киев : Тип. Петра Барского, 1896. — 247 с. — (Издан студентами юрид. фак-та универ-та Св. Владимира).

30. Гудсмит, Ж. Е. Курс пандектов [Текст] / Ж. Е. Гудсмит ; [пер. с нем. Я. К. Богачевича] ; под ред. Л. О. Снегирева. — М. : Типография Л. О. Снегирева, 1881. — Общая часть. — 385 с.
31. Соколовский, П. Рецепция римского гражданского права у современных народов и ее прямое значение для России [Текст] / П. Соколовский // Университетские известия. — К., 1891. — С. 1–10.
32. Гримм, Д. Д. Лекции по догме римского права [Текст] / Д. Д. Гримм ; под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. — М. : Зерцало, 2003. — 496 с. — (Серия «Русское юридическое наследие»).

Надійшла до редакції 22.07.2016

Гринько С. Д., Голуб С. Н. Римское право и его историческое значение

Охарактеризованы различные научные позиции относительно определения понятия римского права. Для решения вопроса об историческом значении римского права применено цивилизационный подход, в основании которого возложено типовая классификация понятия цивилизации, ее уровни, достигнутые теми или иными народами. В цивилизационном подходе взято за основу теории стадийного развития цивилизации и локальных цивилизаций. Рассматривая право как феномен мировой цивилизации, указано на две традиции частного права Европы, соответствующие двум локальным европейским цивилизациям: Западноевропейской и Восточноевропейской (Византийской). Сделан вывод о том, что историческое значение римского права состоит в том, что оно в течение длительного времени осуществляло влияние на формирование и развитие правовых систем мира. Установлено, что с историческим значением римского права связано появление рецепции римского частного права. Выделены основные этапы рецепции.

Ключевые слова: римское право, рецепция римского частного права, историческое значение, цивилизация, теоретическое значение, практическое значение.

Hrynko, S. D., Golub, S. N. Roman Law and its Historical Value

Various scientific positions concerning definition of a concept of the Roman law are characterized. To the solution of a question of historical value of the Roman law it is applied civilization approach based on standard classification of a concept of civilization, its levels reached by peoples. The theory of phased development of civilization and local civilizations is the basis of civilization approach. Considering law as a phenomenon of world civilization, it is specified two traditions of private law of Europe corresponding to two local European civilizations: Western European and Eastern European (Byzantine). The conclusion is drawn that historical value of the Roman law is demonstrated by its long term influence on formation and development of legal systems of the world. It is established that emergence of reception of the Roman private law is connected with historical value of the Roman law. The main stages of reception are outlined.

Keywords: Roman law, reception of the Roman private law, historical value, civilization, theoretical value, practical value.

